

Conceptology of economic crimes and strategies to deal with them in the penal policy of Iran and France

Meysam Imani¹, Naghmeh Farhoud², Seyyed Yazdullah Taheri Nasab³

Abstract

Field and Aims: Economic crimes are one of the most challenging issues in the world due to their impact on all levels of society, and Iran is no exception. Iran's economic environment creates a more favorable environment for committing economic crimes than economic systems like France due to suffering from many injuries. The spread of economic crimes prevents the government from achieving its national goals in the field of economic security and endangers public crimes.

Method: The present research is done in a descriptive and analytical way.

Finding and Conclusion: For the first time, the Islamic Penal Code has presented a concept of economic crime by the method of "Exclusive Explanation of Examples". To some extent, it can be said that examples of economic crimes have been stated. The criticism of economic crimes in Iran's current criminal policy is that some crimes, such as securities market crimes, are excluded from the definition and some crimes that do not have an economic nature and can only be related to economic crimes, such as not announcing the occurrence of these crimes by official authorities, are included in economic crimes. Unlike French law, Iran's penal policy does not have a coherent and regular approach from the point of view of formal law, and a differential regime has not been considered to fight these crimes and despite the specification of a "Special Court for Economic Crimes" in Article 25 of the Criminal Procedure Law, which is specialized in nature and has no inherent jurisdiction, a special court is not provided for these crimes.

Keywords: Economic crimes, differentiation of proceedings, judicial system, penal policy.

*Citation (APA): Imani, M., Farhoud, N., Taheri Nasab, S.Y. (2022). Conceptology of economic crimes and strategies to deal with them in the penal policy of Iran and France. *International Legal Research*, 15(57), 267-283.

https://alr.ctb.iau.ir/article_694760.html?lang=en

1. PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Khuzestan Science and Research Campus, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran; PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

Email: Meysam.imani@yahoo.com

2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Andimshek Branch, Islamic Azad University, Andimshek, Iran (author). Email: farhudnaghmeh@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran. Email: Sy.taherinasab@gmail.com

مفهوم شناسی جرایم اقتصادی و راهبردهای مقابله با آن

در سیاست کیفری ایران و فرانسه

میثم ایمانی^۱، نغمه فرهود^۲، سید یزدالله طاهری نسب^۳

چکیده

زمینه و هدف: جرایم اقتصادی به خاطر تاثیر گذار بودن بر تمام سطوح جامعه، یکی از مسائل چالاش برانگیز در جهان می‌باشند که ایران نیز از این امر مستثنی نیست. فضای اقتصادی ایران هم به دلیل ابتلا به آسیب‌های عدیده، نسبت به نظام های اقتصادی مثل کشور فرانسه، زمینه مساعدتری برای ارتکاب جرم اقتصادی ایجاد می‌کند، گسترش جرایم اقتصادی مانع دستیابی دولت به اهداف ملی در حوزه امنیت اقتصادی شده و جرایم عمومی را به مخاطره می‌اندازد.

روش: پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی انجام شده است.

یافته‌ها و نتایج: قانون مجازات اسلامی برای نخستین بار به روش «تبیین حصری مصادیق» مفهومی از جرم اقتصادی ارائه کرده است. که تا حدودی می‌توان گفت مصادیقی از جرایم اقتصادی بیان شده است. انتقادی که بر جرایم اقتصادی در سیاست کیفری کنونی ایران وارد است این مطلب است که برخی از جرایم مانند جرایم حوزه بازار اوراق بهادار از شمول تعریف خارج مانده اند و برخی از جرایم که صبغه اقتصادی ندارند و تنها می‌توانند با جرایم اقتصادی ارتباطی داشته باشند، مانند اعلام نکردن وقوع این جرایم از سوی مقامات رسمی، داخل در جرایم اقتصادی قرار گرفته اند. برخلاف حقوق فرانسه، در سیاست کیفری ایران، دبه ویژه از منظر حقوق شکلی، رویکرد منسجم و منظمی نداشته و رژیم افتراقی برای مبارزه با این جرایم در نظر گرفته نشده است و با وجود تصریح به «داسرای ویژه جرایم اقتصادی» در ماده ۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری که در ماهیت تخصصی است و صلاحیت ذاتی ندارد، دادگاه اختصاصی برای این جرایم پیش بینی نشده است.

کلیدواژه‌ها: جرایم اقتصادی، افتراقی شدن رسیدگی، سیستم قضایی، سیاست کیفری.

* استناددهی (APA): ایمانی، میثم؛ فرهود، نغمه؛ طاهری نسب، سید یدالله. (۱۴۰۱). مفهوم شناسی جرایم اقتصادی و راهبردهای مقابله با آن در سیاست کیفری ایران و فرانسه. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۵(۵۷)، ۲۶۷-۲۸۳.

https://alr.ctb.iau.ir/article_694760.html

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، پردیس علوم و تحقیقات خوزستان، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران؛ دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

رایانامه: Meysam.imani@yahoo.com

۲. استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد اندیمشک، دانشگاه آزاد اسلامی، اندیمشک، ایران. (نویسنده مسئول).

رایانامه: farhudnaghme@gmail.com

۳. استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

رایانامه: Sy.taherinasab@gmail.com

مقدمه

جرایم اقتصادی یکی از چالش‌های مهم جامعه جهانی است که قلمرو آن مختص به کشور یا قاره خاصی نیست، به هم پیوستگی و ارتباط رو به گسترش جامعه جهانی، از میان رفتن مرزها، شکل‌گیری شرکت‌های چند ملیتی و حتی دست داشتن اشخاص و نهادهای بین‌المللی در ارتکاب جرایم اقتصادی آن را به یک معضل جهانی تبدیل نموده که نه تنها سلامت و حیات جامعه ملی، بلکه نظم جامعه بین‌المللی را نیز متأثر ساخته است (خدایان چگینی، ۱۳۹۱)، جرایم اقتصادی اعمال ممنوعه‌ای هستند که به منافع اقتصادی مورد حمایت جامعه صدمه وارد کرده آن را به خطر می‌اندازند.

جرایم و مفاسدی چون رشوه، اختلاس، قاچاق کالا، تجارت غیر قانونی ارز، جعل اسناد و مدارک (به ویژه جعل اسناد و اوراق بهادار) کلاهبرداری‌های بزرگ اقتصادی، عدم پرداخت مالیات‌های صادراتی، پول شویی و ده‌ها مفسده دیگر اقتصادی به اشکال متنوع ظهور و خودنمایی کرده و پیکره اقتصادی جوامع را فلج و رو به بحران می‌گذارد و خصیصه بارز این جرایم در نحوه سازماندهی و شکل‌گیری آن‌ها صورت می‌گیرد (عباسی، ۱۳۹۱: ۳).

جرایم اقتصادی پدیده‌ای فراگیر هستند که جوامع بشری و نظام‌های سیاسی با آن مواجه هستند، پدیده‌ای که به طور مستقیم و غیرمستقیم جنبه‌های کیفی زندگی اقتصادی شهروندان را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. و از این منظر مقایسه جرایم اقتصادی در کشور ایران و فرانسه باعث می‌شود که بتوان از تجربه برخورد قضایی و قانونی کشورهای دیگر با جرایم اقتصادی استفاده کرد. چرا که رویارویی با این پدیده، همواره دغدغه‌ی کارگزاران و متولیان سیاست‌گذاران جنایی کشورها بوده است؛ زیرا، افزایش مظاهر بزهکاری اقتصادی امنیت نظام سیاسی و بقاء آن را نیز به مخاطره می‌اندازد. بدین سان، همه‌ی دولت‌ها بر آن هستند تا از گذر بزه‌انگاری و پاسخ‌گذاری در حوزه اقتصاد و پاسخ‌دهی سنجیده به مرتکبان جرایم اقتصادی، از تزلزل اقتدار و فروپاشی نظام سیاسی خود ممانعت به عمل آورند. از این رو، ضرورت بررسی رویکردهای سیاست جنایی در مورد جرایم اقتصادی که شامل ماهیت و گونه‌های مختلف بزهکاری اقتصادی از جمله مظاهر فساد اداری - مالی و اتخاذ راهبردهای سنجیده در حوزه بزه‌انگاری و پاسخ‌گذاری کُنشی و واکنشی احساس می‌شود.

۱. مفهوم شناسی جرایم اقتصادی

علی‌رغم فقدان تعریف دقیق و جامع از جرایم اقتصادی در حقوق موضوعه، به ناچار با مطالعه اندیشه اندیشمندان اقتصادی یک تعریف گرچه غیر جامع دست می‌یابیم تا مفهوم جرایم اقتصادی و جرایم مالی از همدیگر تمایز گردند. با مذاقه در قوانین متفرقه چه بسا بتوانیم حدود و ثغوری را تعیین و مشخص نماییم آنچه شایان ذکر است، این مطلب که نظام حقوقی ایران ملهم

از حکومت اسلامی و ارزش‌های دینی می‌باشد و از این رو معیار سنجش بسیاری از انحرافات و مفسد اقتصادی تبلور و ریشه در مبانی فقهی و شرعی دارد. چنانچه قانون اساسی به عنوان اصول عینیت و عملی این تفکر دینی را در اصل ۴۹ قانون اساسی (درآمدهای نامشروع) راهبردی و اعلامی ساخته است، با این حال اجرای اصل در عمل چندان کارایی و موفقیت نداشته و گویی قانونگذار در جهت حمایت از آن توفیق نیافته است.

مرتکبان جرایم اقتصادی در علم جرم شناسی با عنوان «یقه سفیدها» شناخته می‌شوند که به طور معمول نه از اقشار عادی جامعه، بلکه از اشخاص حرفه‌ای، متخصص، دارای ضریب هوشی بالا، ذی نفوذ، دارای موقعیت اجتماعی و اقتصادی مهمی نیز در جامعه هستند (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۲۹).

دلیل دشواری تعریف جرایم اقتصادی شمول این عنوان بر قلمروهای مختلف مانند حقوق کیفری کسب و کار، مالیات، حمایت از مصرف کننده، محی ط زیست، بازار کار و غیره است. اما در هر صورت از لحاظ منطقی برای حمایت از ارزش‌های مورد اشاره و نیز مبارزه مؤثر با این پدیده، ارائه یک تعریف اجتناب ناپذیر است. در همین راستا، دهه آخر سده بیستم و ابتدای قرن بیست و یکم، تلاش برای تعریف این جرم افزایش یافت، تا به نحوی در راستای ملموس تر نمودن و کاستن از دشواری فهم این جرم، گامی برداشته شده باشد (ابراهیمی و صادق نژاد نایینی، ۱۳۹۲: ۲۸).

جرایم اقتصادی ماهیت پیچیده‌ای دارند و به دلیل تأثیرپذیری این گونه جرایم از عوامل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، علم جرم شناسی نیز علیرغم جامعیت نتوانسته شناخت کاملی از آن‌ها پیدا نماید و در نهایت منجر به بروز نظریات مختلف در این زمینه شده است (میرسعیدی و زمانی، ۱۳۹۲: ۱۹۵)؛ برای «جرم مالی» اصطلاحاتی چون «جرم اقتصادی» «مفسد اقتصادی» و ... بکار رفته است. از جرم مالی تعریف قانونی نشده و در حقوق داخلی پاره‌ای از کشورها، بعضاً تعریف و بعضاً مصادیق بیان شده است (اسدی، ۱۳۹۹: ۲۳-۲۴).

ناهمسانی تعاریف صورت گرفته از جرم اقتصادی به متفاوت بودن نظام‌های اقتصادی و سیاسی کشورها برمی‌گردد. در برخی از کشورها که نظام اقتصادی متمرکز و ارشادی حاکم است و رقابت آزاد وجود ندارد، جرم اقتصادی دامنه وسیعی دارد و برعکس در نظام‌های اقتصادی غیر متمرکز که رقابت، آزاد شناخته شده است دامنه این گونه جرایم بسیار محدودتر است و حقوق کیفری به لحاظ دغدغه حمایت از سرمایه و جلوگیری از فرار سرمایه گذاران، جرایم اقتصادی را با عناوین مجرمانه نادری از نظر کمی، پیش بینی کرده است (جوانمرد و شفیع خورشیدی، ۱۴۰۰: ۲۰).

1. White Collar Criminals

برخی از حقوقدانان با انکار هر گونه اثر عملی بر تفکیک جرائم مالی و اقتصادی، مفهوم جرم اقتصادی را اعم از جرائم مالی دانسته و معتقدند که هر جرم مالی قطعاً یک جرم اقتصادی است ولی همه جرائم اقتصادی جرم مالی محسوب شوند بر اساس این نظر، حداکثر عملی که از تمایز این دو دسته از جرائم برشمرد، در بزه دیده این جرائم است، به گونه که در یکی فرد و دیگری جامعه و حکومت بزه دیده واقع می‌شوند (مهدوی پور، ۱۳۸۹). ادوین ساترلند، جرم‌شناس آمریکایی، در تعریف جرم اقتصادی چنین بیان داشته است: «مجرمان اقتصادی که همان مجرمان یقه سفید می‌باشند نخبگان اقتصادی هستند که واجد احترام و جایگاه اجتماعی بالایی بوده و در اجرای یک فعالیت حرفه‌ای دست به فعالیت غیرقانونی می‌زنند» (بهره مند، ۱۳۹۶: ۲۱).

پیچیدگی این گونه جرایم به گونه‌ای است که بسیاری از کشورها در خصوص تعریف روشن از جرایم اقتصادی ناتوان بوده و در قوانین کشور فرانسه و ایران نیز تنها به مصادیق اکتفا شده است. ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و تبصره آن بدون تعریف جرم اقتصادی، فهرستی از این جرایم مانند کلاهبرداری و جرایم مرتبط با حقوق مالی دولت را احصا می‌نماید. جرم اقتصادی در فرانسه می‌تواند شامل هر گونه تخلف مربوط به پول یا خدمات مالی یا بازار از جمله جرایمی چون کلاهبرداری و سوءاستفاده از اطلاعات مربوط به بازار مالی باشد. اصطلاح «شامل» به این معنی است که جرایم اقتصادی را می‌توان به صورت گسترده تفسیر کرد که طیف وسیعی از جرایم را در بر گیرد (باباخانی و رستمی، ۱۴۰۱: ۳۴).

بند ب ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی، شمول مرور زمان را نسبت به جرایم اقتصادی منع کرده و در تعیین مصادیق این دسته از جرایم مقرر می‌کند:

جرایم اقتصادی کلاهبرداری و جرایم موضوع تبصره ماده ۳۶ قانون با رعایت مبلغ مقرر در آن ماده. ماده ۳۶ قانون مزبور در خصوص انتشار حکم محکومیت قطعی برخی از جرایم است که در تبصره آن، انتشار حکم قطعی سیزده دسته از جرایم را که میزان مال موضوع جرم، یک میلیارد ریال یا بیش از آن باشد به صورت الزامی مورد حکم قرار داده است.^۱ که وفق بند ب ماده ۱۰۹ قانون مذکور این سیزده دسته جرم به همراه کلاهبرداری ذیل عنوان «جرایم اقتصادی» قرار گرفته‌اند. «الف- رشا و ارتشا، ب- اختلاس، پ- اعمال نفوذ بر خلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری، ت- مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری، ثدبانی در معاملات دولتی، ج- اخذ پورسانت در معاملات خارجی، چ- تعدیات مأموران دولتی نسبت به دولت، ح جرایم گمرکی، خ- قاچاق کالا و ارز، د- جرایم

۱. علاوه بر منع مرور زمان و انتشار حکم قطعی محکومیت به شرح فوق، بند ج ماده ۴۷ همان قانون نیز شمول تعویق و تعلیق صدور حکم و اجرای مجازات در مورد جرایم اقتصادی با مبلغ بیش از یکصد میلیون ریال را منع کرده است به جز این سه ماده در سایر موارد به این مفهوم پرداخته نشده است.

مالیاتی، ذ- پولشویی، ر- اخلال در نظام اقتصادی کشور، ز- تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی».

قانون از تعریف کلی جرم اقتصادی اجتناب کرده است و از روش تبیین مصادیقی همانند روش شورای اروپا استفاده کرده است. این روش قبل از قانون مذکور در بخشنامه رییس قوه قضاییه در خصوص جرایم کلان اقتصادی^۱ نیز به کار گرفته شده است. و بررسی ایندو مقرر شده نشان می‌دهد که مصادیق آن‌ها انطباق کامل ندارند. شکل نگارش شده مائه به صورتی است که این انطباق، حصری است و مانع اطلاق عنوان «جرم اقتصادی» بجز سایر جرایم می‌شود. از این رو سایر رفتارهای مخل نظم اقتصادی در صورتی که یکی از مصادیق جرایم مذکور نباشد، به همان اندازه که اهمیت داشته باشند، عنوان «جرم اقتصادی» ندارند و مشمول تشدیدهای مذکور در قانون مجازات اسلامی نخواهند بود (حسنی و مهرا، ۱۳۹۴: ۵۳).

لازم بذکر است که اداره کل حقوقی قوه قضاییه در پاسخ به این سؤال که «منظور از جرایم اقتصادی (مقید در بند ج ماده ۴۷ قانون فوق چه می‌باشد و شامل کدام یک از جرایم مالی (اختلاس، رشوه و پورسانت) می‌باشد؟» بیان داشته است: «با عنایت به ملاک بند ب ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مقصود از جرایم اقتصادی در این قانون جرم کلاهبرداری و جرایم موضوع تبصره ماده ۳۶ این قانون است» (نظریه مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضاییه شماره ۷/۹۲/۱۶۲۲ مورخ ۱۳۹۲/۸/۲۱). در نظریه‌های دیگر، به ویژه نظریه شماره ۷/۹۲/۲۲۵۳ مورخ ۱۳۹۲/۱۱/۲۹ بر دیدگاه مذکور تأکید شده و مراد از جرم اقتصادی همان کلاهبرداری و جرایم موضوع تبصره ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی عنوان شده است (رستمی، ۱۳۹۷: ۱۵۵)، بنابراین قانونگذار بدون آن که ضابطه خود را در تعیین جرایم اقتصادی اعلام کرده باشد، این اصطلاح را با توجه به مصادیقی که بیان کرده، تعریف نموده است.

انتقادی که بر جرایم اقتصادی در سیاست کیفری کنونی ایران وارد است این مطلب است که برخی از جرایم مانند جرایم حوزه بازار اوراق بهادار از شمول تعریف خارج مانده‌اند و برخی از جرایم که صبغه اقتصادی ندارند و تنها می‌توانند با جرایم اقتصادی ارتباطی داشته باشند، مانند اعلام نکردن وقوع این جرایم از سوی مقامات رسمی، داخل در جرایم اقتصادی قرار گرفته‌اند.

۱. بخشنامه شماره ۹۰۰۰/۴۲۵۷۸/۱۰۰ مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۷ رییس قوه قضاییه: «... منظور از جرایم کلان اقتصادی عبارت است از رشوه، کلاهبرداری، خیانت در امانت، لهمال منجر به تضییع اموال دولتی و بیت المال، اصراف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی، اعمال نفوذ بر خلاف حق و قانون، پولشویی، جرایم مرتبط با بورس، اخلال در نظام اقتصادی، قاچاق کالا، تحصیل مال نامشروع و تبانی در معاملات دولتی که مبلغ خسارت ناشی از جرم وارده به بیت المال و منافع عمومی بیش از ده میلیارد ریال یا معادل آن باشد...».

۲. نقش سیستم قضایی در مبارزه با جرایم اقتصادی در ایران و فرانسه

تمرکز نظام عدالت کیفری، به طور سنتی بر جرائم علیه اشخاص و اموال و درمان بزهکاران قرار دارد. بنابراین، جرائم اقتصادی، با وجود اهمیت بسیار، آنچنان که باید مورد توجه قرار نگرفته‌اند. یکی از مهمترین معضلات مبارزه با جرائم اقتصادی این است که، مجرمین اقتصادی، همواره در ردیف افراد یقه سفید قرار می‌گیرند نه مجرم و منحرف. در حالی که آثار زیانبار این جرائم، کمتر از جرائم خیابانی نیست (محسنی، ۱۳۹۸: ۲۵۴).

گسترش جرایم اقتصادی در بسیاری از جوامع از چالش‌های اساسی و مورد مطالبه جدی مردم و ارکان نظام به حساب می‌آید (جلیلیان و عطارزاده، ۱۳۹۴: ۱۲۵). از این رو وجود برخی دلایل اعم از اهمیت جرایم اقتصادی، میزان تأثیرگذاری آن در تمامی امور یک جامعه، وقوع اختلاس ۳۰۰۰ میلیارد تومانی، نوپا بودن جرایم اقتصادی کلان در کشور، عدم اطلاع رسانی مناسب در سالیان اخیر و ... اقدامات جامع را در جهت مبارزه با این جرایم ضروری نموده است (حبیب زاده و شریف شهری، ۱۳۹۴: ۵۵). با این وصف نقش سیستم قضایی من جمله دادرها و دادگاه‌ها در زمینه در مبارزه با جرایم اقتصادی حائز اهمیت است.

۲-۱. نقش دادرها در مبارزه با جرایم اقتصادی در فرانسه و ایران

در ایران تحقیقات مقدماتی کلیه جرایم را دادرها برعهده داشته و این دادرها فاقد مرجع تخصصی رسیدگی به جرایم اقتصادی است. طبق قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در صورت لزوم شعب تخصصی تشکیل خواهد شد. البته در برخی از دادرها به خصوص در شهرهای بزرگ جرایم اقتصادی به شعبی از دادرها که جنبه تخصصی داشته باشد ارجاع می‌شود. که ممکن است قاضیات این گونه پرونده‌ها از مشاور تخصصی بهره‌مند نباشند.

در ماده ۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، به دادرهای ویژه جرایم اقتصادی اشاره شده است که می‌تواند زیر نظر دادرهای شهرستان تشکیل شود.^۱ در این رابطه، باید گفت که تشکیل این نوع دادرها که یک دادرهای تخصصی و نه اختصاصی است، اختیاری بوده و منوط به تشخیص رئیس قوه قضائیه می‌باشد به دلیل پیچیدگی‌های جرایم اقتصادی تشکیل دادرها و حتی دادگاه ویژه جرایم اقتصادی به همراه قاضی متخصص و آشنا به این نوع جرایم ضروری است. آگاهی در مسائل اقتصادی بی‌گمان کمک فراوانی به کشف این نوع جرایم و مقابله با آنها می‌

۱. ماده ۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «به تشخیص رئیس قوه قضائیه، دادرهای تخصصی از قبیل دادرهای جرایم کارکنان دولت، جرائم امنیتی، جرائم مربوط به امور پزشکی دارویی، رایانه‌ای، اقتصادی و حقوق شهروندی زیر نظر دادرهای شهرستان تشکیل می‌شود».

کند. پیش بینی دادسرای ویژه، اگر چه در نوع خود اقدام خوبی است، اما مناسب تر بود که با پیش بینی دادگاه ویژه جرایم اقتصادی حالت الزامی به خود می گرفت (رستمی، ۱۳۹۷: ۱۶۳-۱۶۴).

توجه به کاربست های افتراقی و متفاوت از راهبردهای عمومی دادرسی کیفری در پهنه مقابله با بزهکاری اقتصادی زمینه ساز دستیابی به راهبردهای نوینی در کشف و تعقیب این جرایم را فراهم آورده است. از این رو، به کارگیری راهبردهای خاص می تواند اثر بخشی بیشتری در ایجاد یک دادرسی کیفری هدفمند و پاسخگو داشته باشد؛ زیرا، به نظر می رسد معیارهای عمومی نظام کشف و تعقیب جرم بدون تغییر در مفاهیم و تحولات آن هیچ گاه نمی تواند پاسخ دهی مؤثر را در این پهنه به وجود آورد. بنابراین هنگامی که بزهکاری سازمان یافته اقتصادی از حیث ماهیتی با رویکردی متفاوت و با نظام کیفردهی خاص همراه می گردد با اتکاء بر یافته های نوین و توجه به رسالت نظام دادرسی کیفری در حفظ حقوق جامعه طرحی نو ایجاد شود. بر همین اساس تمسک به ابزارهای خاص با تأکید بر شاخصه های حفظ دادرسی عادلانه در تمامی مراحل نظام دادرسی به خصوص مراحل کشف و تعقیب می تواند در تحقق نظام دادرسی پاسخگو مؤثر باشد. با این وجود برخی از راهبردهای که می تواند در این مرحله مساعدت های فراوانی به شناسایی بزهکاران این حوزه نماید شامل حمل و نظارت تحت کنترل، اجباری بودن اعلام جرم، تحول مفهوم شاکی، دام گستری، بهره مندی از مخبران اقتصادی بزهکار، سیستم های اطلاعاتی هوشمند و نظارت الکترونیکی می باشد (کلانتری و جعفریان سوته، ۱۳۹۷: ۳۳۶-۳۳۷).

در فرانسه با اصلاحات متعددی که به خصوص در سال ۱۹۹۴ در قانون آیین دادرسی کیفری به عمل آمده است رویکرد نظام حقوقی آن در جرایم اقتصادی به سوی تخصصی شدن مراجع قضایی بوده است. به طوری که طبق آن قانون، مراجع ویژه ای برای تعقیب، تحقیق و در امور جنحه ای محاکمه و صدور رای تشکیل شده است. این مراجع شامل دادستان ها، قضات تحقیق و شعبه های تخصصی دادگاه جنحه و نظایر آن است که در مجتمع های جرایم مالی و اقتصادی و دادگاه های فرامنطقه ای سازمان یافته اند، این مجتمع ها در حقیقت مرکزی برای همکاری انواع متخصصین مانند کارمندان بانک ملی فرانسه، کارکنان ادارات مالیات و گمرک از یک سو و قضات تحقیق و دادستان ها از سوی دیگر هستند، در واقع محیط مناسبی را برای رسیدگی دقیق به پرونده های مربوطه ایجاد کرده اند (یوسفیان شوره دلی، ۱۳۸۸).

در پاره ای از نظام های حقوقی مانند فرانسه، از دیرباز، گزارش جرم، اعلام جرم اقتصادی، هشدار آستانه ارتکاب جرم یا افشاء زمینه های جرم زا را در قالب یک قانون مستقل تفصیلی، نظام مند و با گذر زمان آن را تبدیل به یک فرهنگ اداری و عمومی نموده اند. ناگفته پیداست نقش سازمانهای مردم نهاد نیز در این خصوص پررنگ شده است، چندان که به عنوان مثال در حقوق فرانسه در حوزه حقوق مصرف، سازمانهای مردم نهاد مدافع حقوق مصرف کننده، گاه مکلف اند

مراتب مشاهدات خود را در حوزه جرایم اقتصادی از جمله جرایم مرتبط با غذا و دارو را اعلام نمایند و به عنوان شاکی، مستقل از بزه دیده، وارد فرآیند کیفری گردند (ابراهیمی، ۱۳۹۷: ۳۰).

در مقایسه و مطالعه تطبیقی با سیستم دادرسی کشور ایران و فرانسه نکات ذیل حائز اهمیت است. الف. در کشور فرانسه در مجتمع های جرایم مالی و اقتصادی و حوزه دادگاه های فرامنطقه ای مرجع تخصصی رسیدگی به جرایم اقتصادی متشکل از دادستان و قضات تحقیق وجود دارد، که این قضات آموزش های لازم را دیده اند ولی در ایران چنین مرجعی وجود ندارد. ب. ماده ۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه اجازه داده شده است که افرادی که از تخصص دانشگاهی و حداقل چهارسال سابقه حرفه ای مرتبط برخوردارند به عنوان دستیار قضات تحقیق منصوب شوند این دستیاران که تابع نظر قضات هستند کار رسیدگی به پرونده های مهم تخصصی را تسهیل می کند. حال آنکه در کشور ایران قانونگذار چنین اجازه ای را به دادرسان نداده است. پ. در فرانسه مرجع تحقیق در جرایم اقتصادی صلاحیت سرزمینی فراتر از دادگاه شهرستان دارند از این رو به جرایم اقتصادی که در چند حوزه اقتصادی شهرستان واقع شده است دچار مشکل نمی شوند ولی در ایران صلاحیت هر دادرسا محدود به حوزه شهرستان براساس تقسیمات کشوری می باشد بنابراین چنانچه نیاز به تحقیقاتی خارج از حوزه قضایی باشد بایستی به دادرسی ذی صلاح نیابت قضایی تفویض شود و ممکن است تحقیقات مورد نظر توسط قضاتی انجام شود که در امور اقتصادی تخصص لازم نداشته و در رسیدگی به پرونده خلل ایجاد نماید (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱).

با این اوصاف پیشنهاد می شود قوه قضایی در اجرای بند (ب) ماده ۱۱ قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد نسبت به تهیه لایحه تشکیل دادرسی جرایم اقتصادی اقدام تا با تصویب مجلس شورای اسلامی دادرسی تخصصی تشکیل شود.

۲-۲. نقش دادگاه در مبارزه با جرایم اقتصادی در فرانسه و ایران

با شناسایی و توسعه راهبرد افتراقی شدن سیاست جنایی اساسا اتخاذ تدابیر فنی / تخصصی در زمینه های مختلف حقوق کیفری خصوصا آیین دادرسی کیفری مورد توجه قانونگذاران قرار گرفته است. پیش بینی نهادهای افتراقی / فنی برای رسیدگی به جرم های اقتصادی از جمله نموده های این راهبرد است که سیاست گذاران جنایی با توجه به واقعیت های سامانه عدالت کیفری و بنیان های آیین دادرسی کیفری اقتصادی، برپا کردن دادگاه های کیفری افتراقی را به رسمیت شناخته اند تا در پرتو این سیاست نهادها و مقام های تخصصی به جرم های مذکور رسیدگی کنند (نیازپور، ۱۳۹۸: ۱۳۴).

در رسیدگی به این جرایم دادگاه های تخصصی صلاحیت فرا منطقه ای دارند. یعنی اگر جرم در حوزه های قضایی مختلف واقع شود و یا به علت تعداد زیاد شرکا، معاونین یا بزه دیدگان از لحاظ جغرافیایی بسیاری از دادگاه تجدیدنظر برای رسیدگی و تحقیق و در جرایم جنحه ای انشاء

رای گسترش می یابد. در این دادگاه ها علاوه بر اینکه قضات آموزش های لازم را در خصوص رسیدگی به جرایم اقتصادی دیده اند از همکاری و مشورت دستیاران تخصصی که در امور گمرکی، بانکی، مالیات و امثال آن تخصص دارند استفاده نموده و این دستیاران تحت نظارت قضات بدون حق امضا، آن ها را یاری می کنند. به علاوه طبق ماده ۱-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، جهت تسهیل در رسیدگی به جرایم رشا و ارتشا مقامات خارجی و بین المللی موضوع مواد ۳-۴۳۵ و ۴-۴۳۵ قانون مجازات کشور فرانسه، مرجع قضایی پاریس صلاحیت رسیدگی در سراسر کشور فرانسه را به موزات سایر مراجع تخصصی دارند (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱).

یکی از اقتضانات تخصصی شدن دادرسی، تشکیل نهادهای ویژه برای رسیدگی به جرایم اقتصادی است. نظر به این که در حوزه اقتصادی، شاخه های مختلفی از فعالیت های اقتصادی وجود داشته و فعالیت نامشروع در هر یک از این شاخه ها ممکن است، جنبه مجرمانه به خود بگیرد، دادگاه های رسیدگی کننده به موارد مذکور نیز جهت رسیدگی دقیق تر، عادلانه تر و منصفانه تر می بایست بصورت تخصصی دایر گردند؛ چراکه هیچ دادگاهی و هیچ قاضی ای نمی تواند ادعای وقوف و تخصص در تمام شاخه های فعالیت مالی و اقتصادی داشته باشند. گستردگی، تنوع و تکثر فعالیت های اقتصادی، عقل سلیم را بر آن می دارد تا جهت رسیدگی به جرایم ارتكابی در هر یک از شاخه های فعالیت اقتصادی، نهادها و مراجع قضایی متخصص، تشکیل گردد (پاک نیت، ۱۳۹۶: ۲۳۴).

مدل فعلی دادگاه های ویژه مبارزه با مفاسد اقتصادی جمهوری اسلامی ایران با دادگاه های ویژه مبارزه با فساد که تاکنون در دنیا ایجاد شده اند وجوه اشتراک متعددی دارد؛ در این خصوص می توان بدین موارد اشاره کرد: صلاحیت دادگاه، مهلت در رسیدگی، تأکید بر تخصص و تجربه قضات، تأکید بر گزینش قضات عالی رتبه (شایسته)، اصرار بر یکپارچگی از طریق استقلال و بی طرفی و عدم نفوذ. علاوه بر آن، نظارت مستقیم معاون اول قوه قضائیه، محدود بودن حضور و کلابه و کلای مورد تأیید قوه قضائیه و مسئولیت و صلاحیت اضافی در رسیدگی به اتهامات کله اقدامات اشخاص حقوقی و حقیقی و کشوری و لشکری مرتبط با پرونده و صلاحیت اضافی محلی از خصایص دادگاه های ویژه مبارزه با مفاسد اقتصادی جمهوری اسلامی ایران هستند که باعث افزایش بهره وری و یکپارچگی این دادگاه ها می شوند (قهرمانی و سایانی، ۱۳۹۸: ۲۱۵).

صلاحیت مجتمع قضایی امور اقتصادی در رسیدگی به جرائم عبارت است از جرایم اقتصادی کلان با حد نصاب ۱۰ میلیارد ریال و بیشتر از آن است که به وسیله کارکنان دولت یا با کمک آنان از اموال عمومی یا دولتی مورد سوءاستفاده قرار می گیرد. پرونده های ارجاعی به نهادهای

ویژه امور اقتصادی مختص حوزه قضایی تهران بوده است؛ لیکن، تعقیب و رسیدگی به جرایم کلان اقتصادی در خارج از حوزه قضایی تهران با موافقت رییس قوه قضاییه و از طریق احاله، قابل رسیدگی در این مجتمع می‌باش (لکی، ۱۳۹۸: ۷۹۹-۸۰۰).

به دلیل پیچیدگی موضوع و گستردگی بزه‌کار و بزه دیده در جرایم اقتصادی، امکان ارتکاب این جرایم در چندین حوزه قضایی وجود دارد. بنابراین مقنن برای دادگاه‌های رسیدگی کننده به این جرایم صلاحیت محلی فرمانطقه‌ای (یعنی صلاحیت آنها محدود به حوزه معینی نیست بلکه آنها در حوزه‌های قضایی مختلف قابل اعمال است) قائل شده است تا در روند رسیدگی به پرونده‌ها اختلالی ایجاد نشود و صلاحیت محلی دادگاه محل وقوع جرم مانع انجام کار این مراجع تخصص نگردد. بدین ترتیب وجود دادگاه‌های تخصصی، بهره‌برداری از تخصص‌های لازم و ایجاد صلاحیت‌های موازی برای این محاکم، کارآمدی نظام عدالت کیفری فرانسه را در اجرای سیاست جنایی مقابله با جرایم اقتصادی ارتقاء داده است (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱: ۴۲) ولی در سیاست کیفری ایران در خصوص جرایم اقتصادی سیاست منسجمی در چهارچوب قوانین و مدون اتخاذ نموده است.

۲-۳. نقش بی‌طرفی قضات در رسیدگی‌های قضایی در جرایم اقتصادی

رسیدگی قضایی به معنای طرح پرونده در مراجع دادگستری است که برخی از آن به «رسیدگی اختصاری» یاد کرده‌اند (فیروزجانی، ۱۳۸۴: ۳۲۲) که علت آن را می‌توان در حاکمیت اصول دادرسی افتراقی در رسیدگی به جرایم اقتصادی به شرح زیر دنبال کرد: ۱- مشروط بودن اصل برائت؛ ۲- الزامی بودن اعلام جرم؛ ۳- الزام به انتشار اسامی محکومان؛ ۴- حاکمیت دادرسی سودانگاران (نورزاد، ۱۳۸۹: ۳۱۸).

با این وصف در عین حال، در رسیدگی به برخی از جرایم مانند جرایم اقتصادی به علت سازمان یافتگی و پیچیدگی‌های خاص آن و به ویژه با توجه به دشواری کشف ادله جرم و اهمیت موضوع در رسیدگی و پاسخ‌دهی سریع به آن، از اصول و قواعد خاصی در رسیدگی‌های کیفری تبعیت می‌گردد که مبنای آن در حمایت بیشتر و بهتر از حقوق اجتماع و شهروندان استوار شده است که گاه حقوق دفاعی متهم و اقتضات آن را با چالش مواجه می‌سازد (تدین و باقری نژاد، ۱۳۹۸: ۷۱).

در سیستم حقوقی کشور فرانسه برای اینکه بی‌طرفی قضات در رسیدگی حفظ شود. تدابیر ویژه‌ای اتخاذ شده است. به طور مثال، احاله پرونده به مرجع دیگر چنانچه بیم اعمال نفوذ وجود داشته باشد، بر این اساس در ماده ۴۳ (الحاقی ۱۰ مارس ۲۰۰۴ با اصلاحات ۲۱ دسامبر ۲۰۰۵) مقرر شده است: «اگر پرونده تحت نظارت دادستان شهرستان متضمن عمل مجرمانه‌ای باشد که در آن یکی از قضات، وکلای دادگستری، صاحب منصبان عمومی یا وزارتی، نظامیان ژاندارمری

ملی، صاحب منصبان پلیس ملی یا اداره گمرک یا اداره زندان ا و یا به طور کلی هر شخصی که صاحب مقام عمومی یا مامور به خلعات عمومی بوده و عادتاً به مناسبت وظیفه یا ماموریت خود با قضات مربوطه یا کارمندان دادگاه ارتباط دارد، به عنوان مرتکب عمل مجرمانه یا بزه دیده قابل طرح باشد، دادستان استان می تواند راساً یا به پیشنهاد دادستان شهرستان و یا به تقاضای هر ذی نفع پرونده را به دادستان شهرستان دیگری که در نزدیک ترین دادگاه جنحه نسبت به مقرر دادگاه پژوهش اشتغال دارد، احاله نماید». مقنن فرانسوی به خوبی واقف بوده رابطه دوستانه و نفوذی که در نتیجه همکاری و ارتباط شغلی بین مقامات عمومی و مامورین به خدمات عمومی، از یک سو و قضات و کارمندان دادگاه، از سوی دیگر به ویژه در شهرهای کوچک به وجود آمده ممکن است از کیفیت رسیدگی بکاهد (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱: ۴۹).

هم چنین مقنن فرانسه، در اجرای اصل ۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری اجازه داده است اشخاصی که از تخصص دانشگاهی و حداقل چهارسال سابقه مرتبط برخوردار بوده و یا از مقامات با تجربه دولتی با تخصص لازم باشند، با رعایت تشریفات به عنوان دستیار مخصوص قضات تحقیق و دادستان های حوزه های فرامنطقه ای رسیدگی به جرایم اقتصادی منصوب شوند. وجود این متخصصین در کنار قضات کار رسیدگی به پرونده های پیچیده جرایم اقتصادی را تسهیل می نماید. دستاران مخصوص از هر نظر تابع اوامر قضات رسیدگی کننده هستند (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱: ۴۹).

در سیاست کیفری ایران نسبت به مقابله با جرایم اقتصادی به جهت تعدد مراجع رسیدگی کننده، نه تنها موجب نقص حقوق دفاعی متهم خواهد شد که طبق عموماً آیین دادرسی کیفری حق دارد به طور کامل از مرجه صالح برای رسیدگی مطلع شود، بلکه به لحاظ مبهم بودن مفاهیمی که در قوانین آمده است مانند اخلال در نظام اقتصادی کشور، کلان و عموده بودن جرم ارتكابی، در بسیاری از موارد تعیین صلاحیت برای دادرس و نهاد رسیدگی کننده مشکل بوده و موجب بروز تعارض مثبت یا منفی در صلاحیت و صدور آراء متهافت و متناقض و در نهایت صدور آراء وحدت رویه خواهد شد (روستایی، ۱۳۹۸: ۲۷).

۳. مقایسه مراجع قضایی در مبارزه با جرایم اقتصادی در ایران و فرانسه

برخلاف حقوق فرانسه، حقوق ایران، دست کم از منظر حقوق شکلی، رویکرد منسجم و منظمی نداشته و رژیم افتراقی برای مبارزه با این جرایم تعریف نشده است. با وجود تصریح به «دادسرای ویژه جرایم اقتصادی» در ماده ۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ که در ماهیت تخصصی است و صلاحیت ذاتی ندارد، دادگاه اختصاصی برای این جرایم پیش بینی نشده و رسیدگی به جرایم اقتصادی، حسب مورد در دادگاه های کیفری یک و دو و گاه بنا بر ملاحظات نوع جرم (اخلال در نظام اقتصادی) در دادگاه های انقلاب انجام می گیرد. در مواقع بحران نیز فرآیند رسیدگی از

رهگذر آییننامه‌های ویژه و با عدول از سازوکارهای قانونی دنبال می‌شود که نمونه برجسته آن تشکیل دادگاه‌های ویژه رسیدگی به اخلاک‌گران نظام اقتصادی در سال ۱۳۹۷ است. در واقع، افتراقی شدن نظام دادرسی جرایم اقتصادی در ایران، بیش از آن که معلول اراده قانونگذار باشند، ثمره دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های ریاست قوه قضاییه است که بعضاً جنبه استیدانی دارند (باباخانی و رستمی، ۱۴۰۱: ۵۷-۵۸).

در فرانسه مرجع قضایی ویژه رسیدگی به جرایم اقتصادی (موضوع ماده ۷۰۴ قانون آیین دادرسی کشور فرانسه) وجود دارد، که متخصص و آموزش دیده، در انجام تحقیقات و رسیدگی به جرایم اقتصادی است. و این امر کیفیت و سرعت در رسیدگی را ارتقا می‌بخشد. اما در ایران نه تنها چنین مراجعی وجود ندارد، بلکه با تعدد مراجع دارای صلاحیت برای رسیدگی با این جرایم مواجه هستیم. و در جاهایی که در اجرای اختیارات ریس قوه قضاییه برای رسیدگی به این جرایم، محاکم ویژه ای اختصاص یافته است. تضمینی برای دوام بقا آن وجود ندارد و قضاوت شاغل در این محاکم از تخصص و تجربه کافی برای تصدی سمت تحقیق، تعقیب و رسیدگی به جرایم اقتصادی برخوردار نیستند مگر به طور موردی تجربه کسب کرده باشند.

در نظام قضایی فرانسه مرجع تخصصی رسیدگی به جرایم اقتصادی، صلاحیت فرامنطقه‌ای دارد و در جرایم اقتصادی که غالباً کلان بوده و در حوزه‌های قضایی متعدد ارتکاب می‌یابد تعقیب متهمان با (اعم از عمومی، انقلاب یا کیفری استان) صلاحیت فرامنطقه‌ای ندارند و جهت تعقیب متهم و یا انجام تحقیقات خارج از حوزه قضایی خود باید نیابت قضایی صادر کند که مرجع مجرب نیابت ممکن است در موضوع نیابت از تخصص کافی برخوردار نبوده و روند رسیدگی را دچار خلل نمایند (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱: ۵۲).

در نظام قضایی ایران بر عکس نظام فرانسوی، مشاوران مخصوص قضایی برای همکاری در تحقیقات فنی و تخصصی به کار گرفته نشده که این امر، در کنار عدم آموزش کافی قضات درباره الزامات رسیدگی جرایم غیرمتعارف اقتصادی، مشکل ساز خواهد بود. بنابراین پیشنهاد می‌شود قوه قضاییه در اجرای بند (ب) ماده ۱۱ قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد، لایحه قانون تشکیل دادگاه ویژه رسیدگی به جرایم اقتصادی را با شرایط ذیل به دولت پیشنهاد نماید تا جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم شود:

۱) تشکیل دادگاه‌های رسیدگی به جرایم اقتصادی اعم از دادگاه‌های بدوی و تجدید نظر با ریاست رییس کل دادگستری استان یا یکی از معاونین وی با صلاحیت رسیدگی به جرایم ارتكابی در سراسر استان و متشکل از قضات آموزش دیده و با تجربه

۲) تشکیل دادگاه های رسیدگی به جرایم اقتصادی کلان اعم از دادگاه های بدوی و تجدید نظر در مرکز کشور با ریاست کل دادگستری تهران و یا یکی معاونین وی برای رسیدگی به جرایم اقتصادی کلان در سراسر کشور متشکل از قضات آموزش دیده و با تجربه

۳) فراهم کردن امکان به کارگیری کارشناسانی با تحصیلات عالی دانشگاهی و تجربیات لازم در رشته های مرتبط با جرایم مذکور از قبیل تمور بانکی، بورس و اوراق بهادار، گمرک، بیمه، مالیات و شرکت ها که تحت ریاست قاضی دادگاه انجام وظیفه نموده و در رسیدگی به پرونده ها و جمع آوری دلایل به آنها کمک کنند (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱: ۵۳).

با توجه به نیازهای روز جامعه و توسعه روزافزون جرایم اقتصادی و پیچیدگی های آن، می بایست قوانین کیفری ایران با اتکاء به دیدگاه های جرم شناختی و تجربه کشورهای چون فرانسه، از بُعد شکلی و ماهوی براساس یک سیاست جنایی افتراقی متناسب با آثار و ابعاد مفساد اقتصادی اصلاح گردد و رژیم جداگانه و متمایزی برای کشف و تعقیب بزهکاران اقتصادی به منظور مقابله کارآمدتر با مفسدان و مرتکبان این گونه جرایم از رهگذر حمایت از اعمالکنندگان جرم و حمایت از سازمان های اجتماعی افشاگر تعریف شود (باباخانی و رستمی، ۱۴۰۱: ۵۸-۵۹).

نتیجه گیری و پیشنهادها

جرم انگاری جرایم اقتصادی یکی از ابزارها و مکانیزم های سیاست جنایی هر کشور، در مقابله با بزهکاری و انحرافات اقتصادی است؛ که اگر بر اساس سیاستی معقول و منطقی و مبانی مستحکمی صورت نگیرد نه تنها نتیجه مطلوب به دست نخواهد داد بلکه خود موجب پیدا شدن معضلات اقتصادی و اجتماعی بسیاری خواهد شد. سیاست جنایی تقنینی هسته اصلی سیاست جنایی کشور است و در قبال جرائم اقتصادی ماموریت جرم انگاری؛ ارباب، تنبیه و ناتوان سازی مجرمین در مقابله با پدیده های مجرمانه اقتصادی بر عهده دارد. جرایم اقتصادی موجب ایراد خسارت های جبران ناپذیری به روابط مالی مردم با همدیگر و مردم با دولت می شوند و به بنای حکومت نیز لطمه وارد می کند.

به این ترتیب جرم انگاری جرائم اقتصادی مستلزم سیاست جنایی تقنینی منسجم، هوشمندانه و عاری از عیب و نقص بیشتر از پیش احساس می شود انتقادی که بر جرایم اقتصادی در سیاست کیفری کنونی ایران وارد است این مطلب است که برخی از جرایم مانند جرایم حوزه بازار اوراق بهادار از شمول تعریف خارج مانده اند و برخی از جرایم که صبغه اقتصادی ندارند و تنها می توانند با جرایم اقتصادی ارتباطی داشته باشند، مانند اعلام نکردن وقوع این جرایم از سوی مقامات رسمی، داخل در جرایم اقتصادی قرار گرفته اند.

استفاده از راهبردهای عمومی کشف و تعقیب جرایم عادی به معنی واقعی نمی‌تواند راهگشای کنگرگان عدالت کیفری برای کشف و تعقیب این جرایم باشد. از همین رو به کارگیری شیوه‌های نوین ارتکاب جرم از سوی بزهکاران حرفه‌ای و برخی از مجرمین مصمم سبب می‌گردد تا راهبرد کشف و تعقیب به این مدل از جرایم نیز متفاوت باشد. در این بین محدوده ارتکاب جرایم اقتصادی با توجه به شیوه‌های خاص ارتكابی آن نیازمند پیش‌بینی قواعد خاصی در مرحله کشف و تعقیب می‌باشد. این درحالی است که هرچند در برخی از اسناد بین‌المللی راهبردهای کلی و نظام مندی در خصوص جرایم سازمان یافته تعیین گردیده است ولی در نظام دادرسی کیفری ایران علی‌رغم پیش‌بینی برخی از موارد در قوانین و مقررات خاص، مبانی مستقلى تحت عنوان مبارزه با جرایم اقتصادی در نظر گرفته نشده است.

در کشور فرانسه در مجتمع‌های جرایم مالی و اقتصادی و حوزه دادگاه‌های فرامنطقه‌ای مرجع تخصصی رسیدگی به جرایم اقتصادی متشکل از دادستان و قضات تحقیق وجود دارد، که این قضات آموزش‌های لازم را دیده‌اند ولی در ایران چنین مرجعی وجود ندارد. ماده ۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری اجازه داده است افرادی که از تخصص دانشگاهی و حداقل چهارسال سابقه حرفه‌ای مرتبط برخوردارند به عنوان دستیار قضات تحقیق منصوب شوند این دستیاران که تابع نظر قضات هستند کار رسیدگی به پرونده‌های مهم تخصصی را تسهیل می‌کند. حال آنکه در کشور ایران قانونگذار چنین اجازه‌ای را به دادسرا نداده است.

در فرانسه مرجع تحقیق در جرایم اقتصادی صلاحیت سرزمینی فراتر از دادگاه شهرستان دارند از این رو به جرایم اقتصادی که در چند حوزه اقتصادی شهرستان واقع شده است دچار مشکل نمی‌شوند ولی در ایران صلاحیت هر دادسرا محدود به حوزه شهرستان براساس تقسیمات کشوری می‌باشد بنابراین چنانچه نیاز به تحقیقاتی خارج از حوزه قضایی باشد بایستی به دادرسی ذی صلاح نیابت قضایی تفویض شود و ممکن است تحقیقات مورد نظر توسط قضاتی انجام شود که در امور اقتصادی تخصص لازم نداشته و در رسیدگی به پرونده خلل ایجاد نماید. بنابراین پیشنهاد می‌شود قوه قضاییه در اجرای بند (ب) ماده ۱۱ قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد نسبت به تهیه لایحه تشکیل دادرسی جرایم اقتصادی اقدام تا با تصویب مجلس شورای اسلامی دادرسی تخصصی تشکیل شود.

منابع

- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۷). اعلام و افشای جرم اقتصادی، سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، به کوشش امیرحسین نیازپور، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- ابراهیمی، شهرام و صادق نژاد نایینی، مجید (۱۳۹۲). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره پنجم.
- اسدی، حمید (۱۳۹۹). الگوی پاسخ دهی به جرایم و تخلفات بورسی: از روش های عدالت کیفری سنتی تا تنظیم گری اقتصادی، رساله دکتری، رشته فقه و حقوق جزا، دانشگاه خوارزمی.
- باباخانی، عرفان و رستمی، هادی (۱۴۰۱). رسیدگی افتراقی به جرایم اقتصادی در حقوق ایران و فرانسه، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۹ (۳۱): ۶۲-۳۱.
- https://csiw.qom.ac.ir/article_2146.html
- بهره مند، حمید (۱۳۹۶). آسیب شناسی قوانین مربوط به جرایم اقتصادی در نظام حقوقی ایران، چاپ اول، تهران: انتشارات قوه قضائیه.
- پاک نیت، مصطفی (۱۳۹۶). افتراقی شدن آیین دادرسی کیفری، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوق میزان.
- تدین، عباس و باقری نژاد، زینب (۱۳۹۸). اصول حاکم بر دادرسی کیفری اقتصادی، دانشنامه علوم جنایی اقتصادی، به کوشش امیرحسین نیازپور، چاپ دوم، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- خدائیان چگینی، ذبیح الله (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی نهادهای نظام عدالت کیفری فرانسه و ایران در مقابله با جرایم اقتصادی، فصلنامه مطالعات حقوقی، ۴ (۲).
- خداییان چگینی، ذبیح الله (۱۳۹۱). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
- حبیب زاده، اصحاب و شریف شهری، میرکاظم (۱۳۹۴). نقش رسانه ها (مطبوعات) در مبارزه با جرایم اقتصادی، فصلنامه علمی پژوهش های اطلاعاتی جنایی، ۱۰ (۳۷): ۷۸-۵۵.
- http://icra.jrl.police.ir/article_18149.html
- حسینی، جعفر و مهرا، نسرین، نقدی بر مفهوم جرم اقتصادی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، دوره ۲، شماره ۳، بهار و تابستان ۱۳۹۴.
- جلیلیان، مهدی و عطارزاده، سعید (۱۳۹۴). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی، فصلنامه علمی پژوهش های اطلاعاتی جنایی، ۱۰ (۳۷): ۱۲۵-۱۴۸.
- http://icra.jrl.police.ir/article_18152.html
- جوانمرد، بهروز و شفیع خورشیدی، علی اصغر (۱۴۰۰). حقوق کیفری اقتصادی، جلد اول، چاپ اول، تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد.
- رستمی، هادی (۱۳۹۷). ماهیت و آثار جرایم اقتصادی در قوانین کیفری ایران، سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، به کوشش امیرحسین نیازپور، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- روستایی، مهرانگیز (۱۳۹۸). ارزیابی مداخله کیفری در حوزه جرایم اقتصادی، فصلنامه کارگاه، شماره ۷.

عباسی، حمید (۱۳۹۵). سیاست کیفری ایران نسبت به جرائم اقتصادی، تحقیقات جدید در علوم انسانی، دور دوم، شماره ۴.

- فیروزجانی، مختار (۱۳۸۴). قاچاق کالا و ارز، چاپ اول، تهران: انتشارات قانون.
- قهرمانی، مجتبی و سایبانی، علیرضا (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی دادگاه‌های ویژه مبارزه با مفاسد اقتصادی ایران با تأکید بر اصل حتمیت اجرای مجازات‌ها، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال هفتم، شماره ۲۷.
- کلانتری، کیومرث و جعفریان سوتنه، سید حسن (۱۳۹۷). افتراقی سازی فرآیند کشف و تعقیب جرایم اقتصادی؛ با تأکید بر حقوق ایران، سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، به کوشش - امیرحسن نیازپور، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- لکی، زینب (۱۳۹۸). مجتمع قضایی ویژه جرایم اقتصادی، دانشنامه علوم جنایی اقتصادی، به کوشش امیرحسن نیازپور، چاپ دوم، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- محسنی، فرید (۱۳۹۸). جرم اقتصادی، دانشنامه علوم جنایی اقتصادی، به کوشش امیرحسن نیازپور، چاپ دوم، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- مهدوی پور، اعظم (۱۳۸۹). افتراقی شدن سیاست کیفری در قلمرو جرایم اقتصادی، رساله دکتری، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران.
- میرسعیدی، سید منصور و زمانی، محمود (۱۳۹۲). جرم اقتصادی؛ تعریف یا ضابطه، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، دوره دوم، شماره ۴.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۲). جرایم علیه اموال و مالکیت، چاپ سی و پنجم، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- نیازپور، امیرحسن (۱۳۹۸). آیین دادرسی کیفری اقتصادی، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- نورزاد، مجتبی (۱۳۸۹). جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل.
- یوسفیان شوره دلی، عباس (۱۳۹۶). حمایت کیفری از حاکمیت قانون در قلمرو اقتصادی (مطالعه تطبیقی حقوق ایران و فرانسه، رساله دکتری، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی).